Egy szavazatban túl sok minden fér el

Slug: egy-szavazatban-tul-sok-minden-fer-el | Publikalva: 2026. 07. 08. | Tags: Döntési stabilitás, Többértékű döntések, Rendszertervezés, Érvelési minöség

A szavazófülkében egyetlen jel marad utánunk. Elötte viszont ott volt a lakhatás, az oktatás, a közpénzek ellenörzése, a külpolitika, az adórendszer, az egészségügy, a kulturális szabályozás és még jó néhány ügy, amelyekben ugyanaz az ember egészen eltérö irányokat tarthat elfoga...

A politikai csomag, a részvétel és az ügyenként változó társadalmi akarat

A szavazófülkében egyetlen jel marad utánunk. Elötte viszont ott volt a lakhatás, az oktatás, a közpénzek ellenörzése, a külpolitika, az adórendszer, az egészségügy, a kulturális szabályozás és még jó néhány ügy, amelyekben ugyanaz az ember egészen eltérö irányokat tarthat elfogadhatónak.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Lehet valaki szigorúbb a korrupcióval szemben, közben óvatosabb az állami költekezéssel, liberálisabb magánéleti kérdésekben és erösebb szociális védelmet várhat el. A szavazólap ebböl rendszerint pártnevet, listát vagy jelöltet lát. A döntés érvényes. A jelentése jóval keskenyebb annál, amit később rá szoktunk terhelni.

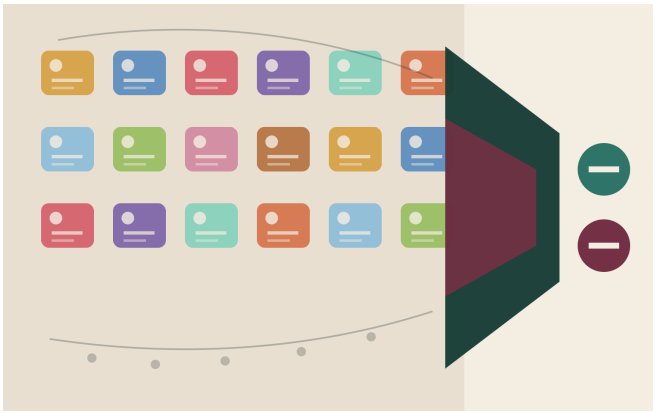
A választási gyözelem után gyakran úgy beszélünk a társadalom akaratáról, mintha az ország egyetlen összefüggö programot választott volna. Valójában emberek milliói különbözö indokokkal ugyanarra a jelre szavaztak. Mások ugyanazt a programot egészen más pontokon utasították el. A mandátum tehát valós, csak nem világnézeti röntgenfelvétel.

Ez nem apró elméleti pontosítás. Meghatározza, mit tekinthet jogos felhatalmazásnak a gyöztes, hogyan olvassuk a közvéleményt, és milyen intézményi hely marad azoknak az ügyeknek, amelyek nem fértek rá tisztán a szavazólapra.

A képviselet tömörít, mert tömörítenie kell

Egy ország nem tarthat teljes társadalmi egyeztetést minden költségvetési sor, hatósági kinevezés, müszaki szabvány és külpolitikai döntés elött. A közös figyelem véges, a döntések egy része idöérzékeny, a végrehajtás pedig folytonos munkát kíván. A képviselet egyik alapfunkciója éppen az, hogy a szétszórt igényeket müködö döntési folyamattá sürítse.

Fractal Solutions

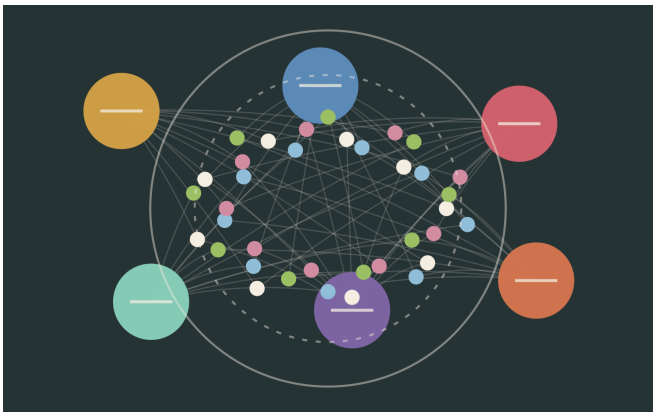

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Ebböl következik a veszteség is. Az egyéni preferenciák nem illeszkednek automatikusan egyetlen közös sorrendbe. Arrow társadalmi választáselméleti eredménye azt mutatja, hogy bizonyos, külön-külön ésszerünek tünö feltételek nem teljesíthetök egyszerre minden kollektív döntési helyzetben [1]. A tétel nem mondja meg, melyik választási rendszer a helyes, és nem bizonyítja, hogy minden demokratikus döntés reménytelen. Azt jelzi, hogy az összesítésnek szerkezeti ára van.

A politikai csomag ezt az árat több helyen fizeti meg. Elveszíti, hogy a választó melyik programpontot tartotta döntönek. Nem mutatja meg, mely ügyekben volt kényszerü kompromisszum. Összecsomagol olyan álláspontokat is, amelyek mögött a társadalomban eltérö koalíciók állnának össze.

Egy korrupcióellenes intézkedést támogathatnak olyanok, akik adópolitikában, oktatásban vagy kulturális kérdésekben alig értenek egyet. Egy lakhatási reform mögött más társadalmi metszet jelenhet meg, mint egy büntetöpolitikai szigorítás mögött. Amikor minden kérdést ugyanarra a párttengelyre vetítünk, a közbeszéd egy idö után elveszíti a tárgyat. Az ügy helyére táborazonosító kerül.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A párt ezért egyszerre iránytü és takarás. Segít eligazodni, miközben elfedi a mögötte maradó részleteket.

A mandátum nem korlátlan fordítási jog

A gyöztes politikai erö természetesen kormányozni akar. Ehhez program, szervezet, döntési képesség és végrehajtási felelösség kell. A probléma akkor kezdödik, amikor az összesített választási eredményt minden egyes késöbbi intézkedés elözetes jóváhagyásaként értelmezik.

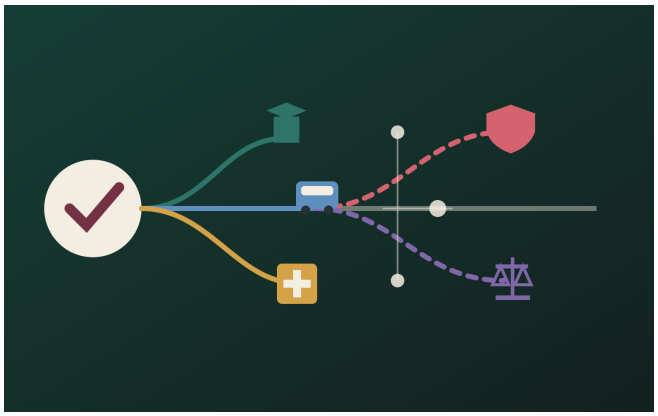
A választó támogathatott egy pártot kormányváltásért, gazdasági ígéretért, vezetöi bizalomért vagy azért, mert a többi lehetöséget rosszabbnak tartotta. Ezekböl nem következik automatikusan, hogy

Fractal Solutions

minden alkotmányos, kulturális, személyzeti és külpolitikai lépésre külön felhatalmazást adott.

A jogi mandátum és a politikai felhatalmazás ezért nem teljesen azonos. Egy parlamenti többség sok mindent szabályosan megtehet. Ettől még indokolnia kell, hogyan kapcsolódik a döntés a nyilvánosan vállalt programhoz, mekkora új terhet hoz létre, és milyen lehetőség marad a korrekcióra.

A "mi nyertünk" mondat lezárhat egy választást. Nem zár le minden utána következö vitát.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Ez különösen éles az átmeneti helyzetekben. Ha egy politikai erö egy torzult vagy erösen egyenlötlen rendszer helyreállítására kér rendkívüli felhatalmazást, a cél akár széles támogatást is kaphat. A későbbi demokratikus müködés azonban nem alapulhat pusztán azon, hogy a jó irányt most elhisszük. Elöre látható korlátok, határidök, visszafordítható döntések és új legitimációs pontok kellenek. Különben a demokrácia helyreállítására adott felhatalmazás könnyen a következö hatalom önigazolásává válik.

A szándék itt kevés. Az intézménynek akkor is müködnie kell, ha később kevésbé jóindulatú szereplö használja.

Az ügyenkénti részvétel nem gombnyomásos utópia

Az elektronikus részvétel kézenfekvö választ kínál a csomagolás problémájára: ha az állampolgárok ügyenként is szavazhatnak, láthatóbbá válik, hogy mely kérdés mögött milyen támogatás áll. A technikai lehetöség valóban sokkal közelebb van, mint amikor a modern képviseleti rendszerek alapjai kialakultak.

A technika azonban csak a részvétel belépési költségét csökkenti. Nem oldja meg önmagában a napirendképzést, a kérdés megfogalmazását, az információs aszimmetriát, a manipulációt, a kisebbségi jogok védelmét vagy a végrehajtás felelösségét.

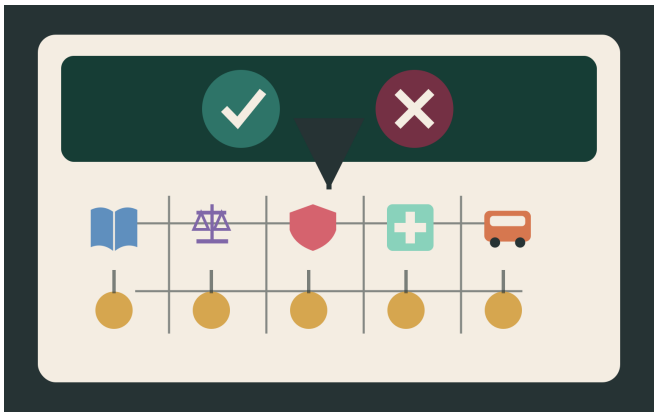
Nem mindegy, ki dönti el, miröl lehet szavazni. Nem mindegy, milyen alternatívák kerülnek egymás mellé. Egy igen-nem kérdés képes úgy összezárni több ügyet, hogy a választó ismét csak csomagot kap, ezúttal pártlogó nélkül. A közvetlen döntés tehát ugyanúgy torzíthat, ha a tárgyát valaki más elöre meghatározza.

A részvételi egyenlötlenség sem tünik el azzal, hogy mindenki kap alkalmazást. Aki több idövel, jobb információval, erösebb szervezeti háttérrel vagy nagyobb kommunikációs erövel rendelkezik, könnyebben alakítja a napirendet. Az online tér ráadásul gyors visszacsatolást ad a felháborodásnak, miközben a hosszú távú költségek ritkán mozgatnak ugyanekkora figyelmet.

Sajó András internet-demokráciáról szóló elemzése már az internet korai elterjedése idején különbséget tett az elektronikus szavazás technikája és az állampolgári döntéshozás intézményi következményei között [2]. A lényeg ma is használható: attól, hogy a szavazás olcsóbbá és gyakoribbá válik, a demokrácia még nem lesz automatikusan tájékozottabb, méltányosabb vagy ellenállóbb.

Fractal Solutions

Egy müködö ügyalapú rendszernek ezért nem csak szavazógomb kell. Szüksége van hozzáférhetö háttéranyagra, ellenörizhetö forrásokra, eltérö álláspontok tisztességes bemutatására, összeférhetetlenségi adatokra, következménybecslésre, végrehajtási tervre és késöbbi visszamérésre.

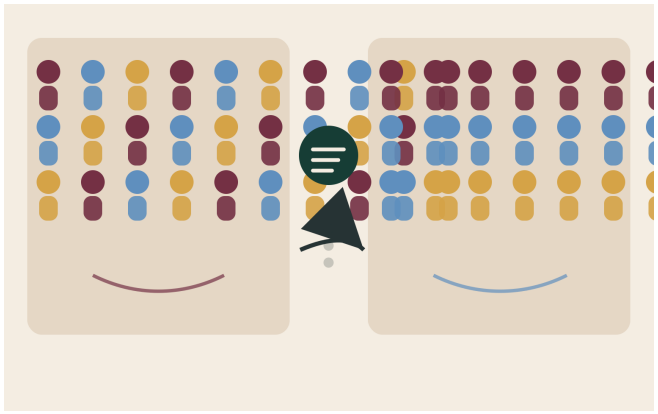
Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A részvétel önmagában aktivitást mér. A legitimációhoz több kell.

A preferencia vita közben is változhat

A politikai választást gyakran úgy kezeljük, mintha az állampolgár kész, stabil preferenciákkal érkezne, majd ezeket egyszerüen bedobná a közös számlálóba. A valóságban az emberek álláspontja függ attól, milyen információhoz jutnak, milyen következményeket látnak, és találkoznak-e olyan érintettekkel, akik más veszteséget hordoznak.

A deliberatív demokrácia elméletei ezért a döntés elötti indoklásnak és vitának külön jelentöséget adnak [3]. A cél nem az, hogy mindenki végül ugyanazt gondolja. A vita akkor is javíthat a döntésen, ha pontosabbá teszi, mi a nézetkülönbség, milyen adat hiányzik, és mely költséget ki viseli.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A deliberációt sem érdemes steril szobának képzelni. Mansbridge és munkatársai hangsúlyozták, hogy az önérdek, az alkudozás és a hatalom a demokratikus folyamat valós része [4]. Egy állampolgár attól még nem kevésbé legitim résztvevö, hogy saját lakhatását, munkáját vagy biztonságát védi. Az érdek fontos információ arról, hol jelentkezik a döntés terhe.

Az érdek akkor válik problémává, amikor rejtve marad, kizárólagos hozzáférést kap a döntéshozóhoz, vagy közérdekként adja el magát anélkül, hogy más érintettek hasonló lehetöséget kapnának.

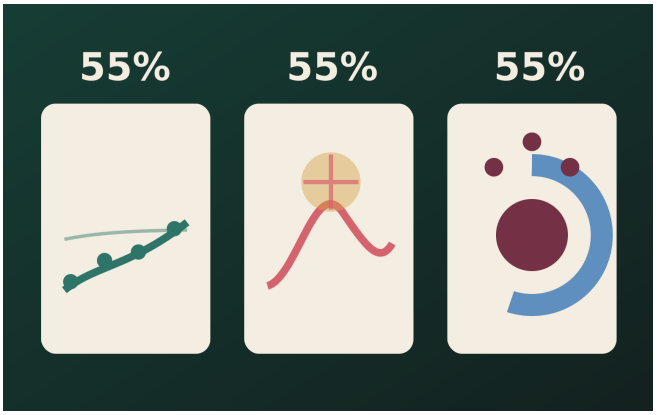
Egy jó részvételi rendszer ezért nem próbál érdektelen polgárt gyártani. Láthatóvá teszi az érintettséget, és úgy rendezi a folyamatot, hogy egyetlen eröforrásfölény se tudjon észrevétlenül teljes társadalmi

Fractal Solutions

akarattá változni.

A többség több különbözö dolgot jelenthet

Egy javaslat mögött álló ötvenöt százalék elsöre egyértelmü adat. A politikai jelentése mégsem azonos minden helyzetben.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

Lehet stabil többség, amely több mérésen és hosszabb idön át fennmarad. Lehet pillanatnyi többség, amely egy válság vagy botrány hatására jött létre. Lehet olyan eredmény, ahol a támogatók alig ismerik a részleteket, az ellenzök viszont közvetlenül viselik a költséget. És lehet fordítva: egy hangos, szervezett kisebbség blokkol olyan döntést, amelynek széles, de kevésbé intenzív támogatása van.

A puszta arány ezek között nem tesz különbséget. Nem mutatja meg az informáltságot, az érintettséget, az intenzitást, a bizonytalanságot vagy a döntés visszafordíthatóságát.

Ebböl nem következik, hogy a szavazatokat külön súllyal kellene számolni az állampolgárok értéke alapján. Az egyenlö politikai státusz alapvetö garancia. A döntési eljárás viszont figyelembe veheti, hogy milyen tárgyról van szó. Más folyamat illik egy könnyen korrigálható helyi kísérlethez, és más egy alapjogot érintö, nehezen visszafordítható átalakításhoz.

Ostrom policentrikus kormányzásról szóló munkái azért érdekesek, mert nem egyetlen központ és nem is teljes széttagoltság között választanak [5]. Több, részben átfedö döntési szintet vizsgálnak, ahol a helyi tudás, az ellenörzés és a koordináció egyszerre kap szerepet. Ez nem kész recept egy ország alkotmányára. Arra viszont jó figyelmeztetés, hogy az összetett ügyek gyakran rosszul viselik az egyetlen csatornába kényszerítést.

A központi döntésnek maradhat helye. A kérdés az, mely ügyeket kell valóban központilag lezárni, és melyeknél lehet több, egymást ellenörzö vagy kísérleti megoldást fenntartani.

A pártlogika vissza is alakítja a véleményt

A pártok nem egyszerüen összegyüjtik a már létezö preferenciákat. Történetet adnak hozzájuk, prioritást állítanak, ellenségképet jelölnek ki, és megmutatják, mely ügyeket kell egy csomag részeként szeretni vagy elutasítani.

Ez részben elkerülhetetlen. Politikai közösség közös nyelv és valamennyi belsö koherencia nélkül alig szervezhetö. A gond akkor jelenik meg, amikor a lojalitás erösebb lesz az ügy tartalmánál. Ilyenkor ugyanazt a döntést másként ítéljük meg attól függöen, ki terjesztette elö.

Sunstein csoportpolarizációs kutatásai szerint hasonlóan gondolkodó csoportok belsö tanácskozása bizonyos feltételek között szélsöségesebb irányba tolhatja a résztvevöket [6]. A jelenség nem minden

Fractal Solutions

közösségben azonos, és nem jelenti, hogy a politikai szervezödés önmagában káros. Azt mutatja, hogy a belsö egyetértés nem feltétlenül a jó mérlegelés jele.

Az ügyalapú fórumok egyik haszna éppen az lehet, hogy idölegesen szétbontják a megszokott táborokat. Egy konkrét döntésnél új koalíciók jelenhetnek meg. Az ember megtapasztalhatja, hogy akivel egyik kérdésben élesen szemben áll, egy másikban hasonló kockázatot lát.

Ez nem oldja fel a politikai identitást. Csökkentheti azt a kényszert, hogy minden új információt azonnal ugyanabba a két táborba rendezzünk.

Mit ad ehhez a Fraktál Dialektika?

A Fraktál Dialektika ebben a témában nem választási rendszerként és nem alkotmánytervként használható. A hozzájárulása magasabb szinten van: óvatossá tesz azzal szemben, amikor egyetlen jelböl túl sok következtetést próbálunk levonni.

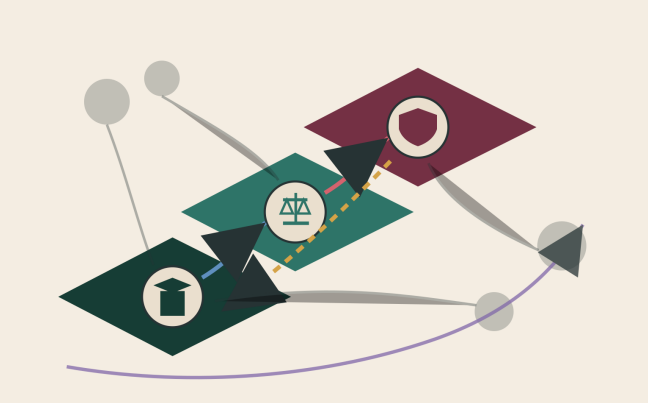
Egy szavazat többféle indokot, kompromisszumot és kockázatértékelést süríthet össze. A politikai eredmény ezért csak a megfelelö léptékben beszédes. Megmutathatja, ki kapott kormányzati felhatalmazást. Sokkal kevésbé alkalmas arra, hogy minden szakpolitikai kérdésben teljes társadalmi egyetértést bizonyítson.

Az FD szemlélete arra irányítja a figyelmet, hogy egy döntés milyen kapcsolatokat alakít át, hol keletkezik teher, mi marad visszafordítható, és melyik állítás csak a csomagolás miatt látszik egységesnek. A használható tanulság szerényebb, mint egy kész intézményi recept: a politikai jel nem helyettesíti az ügy szerkezetét.

A modellnek itt is van határa. Nem mondja meg, milyen választási küszöb, delegálási szabály vagy digitális azonosítás lenne optimális. Ezek jogi, politikatudományi, informatikai és biztonsági tervezést igényelnek. A szemlélet legfeljebb abban segít, hogy ne nevezzünk megoldásnak egy felületet, amíg nem látszik, milyen döntési hibát csökkent, és milyen új kockázatot hoz létre.

Egy müködöbb rendszer nem iktatja ki a képviseletet

A képviselet és az ügyalapú részvétel közötti választás túl szük. Valószínübb, hogy több réteg együttmüködésére van szükség.

Illusztráció: Egy szavazatban túl sok minden fér el

A képviselök és szakértö intézmények vihetik a folytonos, összetett és gyors döntéseket. Az állampolgári részvétel kijelölhet prioritásokat, kezdeményezhet ügyeket, felülvizsgálhat nagy horderejü irányokat és visszajelzést adhat a végrehajtásról. Véletlenszerüen kiválasztott állampolgári testületek részletesebb mérlegelést végezhetnek olyan kérdésekben, ahol a teljes társadalom figyelme nem tartható fenn

Fractal Solutions

hónapokon át. Helyi szinteken kísérleti megoldások futhatnak, ha a következmények korlátozottak és mérhetök.

Fishkin deliberatív közvélemény-kutatási modelljei azt vizsgálják, hogyan változhat a közvélemény akkor, ha résztvevök kiegyensúlyozott információt és érdemi vitalehetöséget kapnak [7]. Landemore pedig a nyitottabb, befogadóbb demokratikus formák mellett érvel, különös figyelemmel a kollektív tudás és a részvétel intézményeire [8]. Ezek sem hibátlan receptek. A jelentöségük abban áll, hogy a demokráciát nem szükítik le a négyévenkénti jel leadására.

A müködö rendszernek ugyanakkor meg kell oldania néhány kellemetlen feladatot:

- ki és milyen feltételekkel tehet ügyet a napirendre;
- hogyan jelenik meg a bizonytalanság és a szakmai ellenvélemény;
- miként védhetök a kisebbségi és alapjogok a pillanatnyi többségtöl;
- ki felel a végrehajtásért és a költségtúllépésért;
- hogyan lehet visszamérni, hogy a döntés azt okozta-e, amit ígért;
- milyen módon korrigálható a rendszer anélkül, hogy minden változás új legitimitási válságot indítana.

A technológia ezekhez adhat infrastruktúrát. A politikai minöséget az intézményi válaszok adják.

A demokrácia nem a döntés pillanatában ér véget

A szavazat fontos, mert békés és egyenlö formát ad a hatalom átadásának. A túlértelmezése viszont ugyanazt a jelet használja arra is, hogy lezárjon későbbi vitákat, igazoljon elöre nem tárgyalt lépéseket és egységes világképet tulajdonítson millióknak.

Egy pontosabb demokratikus nyelv szerényebb mondatokból állna. A választás megmutatta, ki kapott kormányzati felhatalmazást. Nem mutatta meg minden ügy végsö társadalmi megoldását. Egy népszavazás megmutatta, hogyan válaszoltak az emberek egy adott kérdésre, egy adott megfogalmazásban és idöpontban. Nem bizonyította, hogy minden következményt azonos módon mérlegeltek.

Ez a különbség nem gyengíti a döntést. Határt ad neki.

A demokrácia minösége végül nem csak azon látszik, hogy ki nyerhet. Azon is, hogy a gyöztes döntései mennyire maradnak követhetök, vitathatók és korrigálhatók; hogy a vesztes nem tünik el a politikai térböl; és hogy egyetlen szavazati jelböl nem próbálunk egy egész társadalom teljes belsö térképét visszarajzolni.

A szavazólapon kevés hely van. Az intézmények feladata, hogy a mögötte maradó különbségeket ne nyomják végleg ugyanabba a rubrikába.

Hivatkozások

[1] Arrow, Kenneth J. (1963): Social Choice and Individual Values. 2nd edition. Yale University Press.

[2] Sajó András (2003): "Internet-demokrácia? Mire való a parlament az internet korában?" Beszélö, 8. évfolyam, 7-8. szám.

[3] Habermas, Jürgen (1984/1987): The Theory of Communicative Action. Volumes 1-2. Beacon Press.

[4] Mansbridge, Jane et al. (2010): "The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy." Journal of Political Philosophy, 18(1), 64-100. DOI: 10.1111/j.1467-9760.2009.00344.x.

[5] Ostrom, Elinor (2010): "Beyond Markets and States: Polycentric Governance of Complex Economic Systems." American Economic Review, 100(3), 641-672. DOI: 10.1257/aer.100.3.641.

Fractal Solutions

[6] Sunstein, Cass R. (2002): "The Law of Group Polarization." Journal of Political Philosophy, 10(2), 175-195. DOI: 10.1111/1467-9760.00148.

[7] Fishkin, James S. (2009): When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation. Oxford University Press.

[8] Landemore, Hélène (2020): Open Democracy: Reinventing Popular Rule for the Twenty-First Century. Princeton University Press.

Fractal Solutions